

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מונחי טלפון היפים לכול

(עם המילון למונחי הטלפונאות של האקדמיה ללשון העברית)

„טלפון“ איננו עוד זר בלשוננו, אף לא גר; התאזרחותו כמעט שלמה היא. אמנם, כשאנו אומרים „טלפון“, זוכרים אנו את צור מחצבתה של מלה זו, אך האומרים „טֵלֶפֶנְתִּי, טֵלֶפֶנְתָּ“ (בפ”א דגושה!) הרי הופכים על ידי כך מלה לועזית לפועל עברי גמור, על כל חליפות תנועותיו. אכן, תכונה זו של היגטות, הסתגלות השם ליהסך לפועל, היא שעמדה למלה זו — טלפון — וסייעה לה לגבור

על מתחרתה הזכורה לרבים מן הוותיקים בארץ: שחר-רחוק.
 והרי ניב עברי טהור הוא זה — שֶׁח רחוק — אך דא עקא.
 שאינו נוח לחינטות. העם הדובר בארץ העדיף „טלפנתי“,
 על „שיחרחקתי“, וכך נשאר גם הטלפון. וכאן מן הראוי
 להזכיר את צערו של המשורר י״ל גורדון על שהמלה „חשמל“
 נ קבלה לעניין האלקטריות ולא לעניין הטלפון. בהערה
 למלה בשיר „שני יוסף בן שמעון“ כותב י״ל ג: „ואילו
 היתה שפת עבר עתידה להתחדש והסופרים רשאים לברוא בה
 ניב שפתיים הייתי אומר לקרוא בשם ח ש מ ל להטיליגרף
 או להטיליפון ויהיה השם חשמל מורכב משתי מלות:
 ח ש מ ל, כלומר ממהר לדבר על דרך ח ש ב ז...“. ולהבדיל
 מהצעתו הענוותנית של אביר משוררי ההשכלה, הצעה שכל
 חסרונה הוא שאיחרה את מרכבת הזמן, מזכירים בעניין
 זה, ספק בהלצה ספק ברצינות, הצעה משכילית לקרוא לקווי
 הטלפון או הטלגרף: „יום ליום יביע אומר ולילה ללילה
 יחזה דעת: אין אומר ואין דברים, בלי נשמע קולם; בכל
 הארץ יצא קוֹם ובקצה תבל מליהם...“ — שלושה פסוקים
 מפרק י״ט שבתהלים. עתה נסו נא לבנות פועל מ„שם“ זה...
 המילון למונחי הטלפון, שהוא השלישי למילוני
 האקדמיה ללשון העברית, איננו ניסיון ראשון בתחום הקו
 והפני. קדם לו המילון למונחי חשמל, טלגרף וטלפון, שיצא
 על ידי ועד הלשון העברית לפני כ-27 שנה. תקופה של
 כחצי יובל שנים היא תקופה קצרה בחיי לשון בכלל, אך
 ארוכה ורבת חליפות ותמורות בחיי הלשון העברית בימי
 תחייתה. ואכן, במילון זה העשירתנו האקדמיה עושר רב.

תחום זה של הטלפון, כידוע, אינו מצומצם לקוונים או לטכנאי טלפון בלבד. שיחה טלפונית בימינו הריהי חזון נפרץ ורבים הנזקקים לה תכופות. בין שיש להם מכשיר בדירתם ובין שהם נזקקים לטלפון ציבורי.

הבה נארח לחברתו של מר אורחי המבקש להידבר טלפונית עם מיודעו. הוא נכנס לתא של טלפון גוף, מרים את השפופרת מן האונקל, משלשל אסימון לחריץ, ובהניעו באצבעו את החוגה הוא מחייג את המספר הדרוש לו. נניח שבר־מזל הוא מר אורחי, ועוד הוא מחזיק את השפופרת בידו, כשהאפרכסת אל אוזנו והפומית מול שפתיו, והנה הוא שומע צליל „פנוי“. אכן, הקו אינו תפוס, הקרוא מרים את השפופרת לקול הצליל. תנאי התמסורת תקינים, הקו אינו תקול (תקול, מלשון תקלה, out of order, באנגלית), איש לא מיצע את הקו ואיש אינו מצותת לשיחה. הקורא והקורא מחליפים דברים קיצור, בבהירות ובאדיבות.

המילון למונחי הטלפונאות עשוי לפתור בעיות לשוניות של כל אדם ואדם ולהרחיב את אוצר מליו לא רק בתחום הטלפון, אלא אף בתחומים אחרים¹. הזכרנו לעיל את המלה תקול, והרי זו מלה, שחסרונה מורגש בתחומים רבים. תקלות, אם נאבה אם נמאן, מצויות הרבה ופוקדות אותנו תכופות. לא רק קו הטלפון תקול, גם המכונה עלולה להיות תקולה, האופניים, העט, הכביש, הגשר, ואולי אפילו

1. ר' רשימתי, מספירה לספירה, „לשוננו לעם“ קונטרס סב.

המחזה, הספר, שמדי עד כה השתמשנו לצורך זה בביטוי „לא בסדר“, והרגשנו שביטוי המוני זה „תקול“ הוא. ודאי שחידוש זה — תקול — ראוי להפיצו.

אנו קוראים במילון על תִּלְ שהוא חֲסִין-אש, היינו אינו עלול להישרף באש. מלה זו — חֲסִין — דרושה לנו גם לתחומים אחרים. הנה אולר שהוא חֲסִין-חלודה (או: לא-חליד), ושעון שהוא חֲסִין-מים וחֲסִין-הלם (כך חרות עליו בכל אופן).

והנה הצעה חדשה לקרוא לחלק-חילוף בשם חֲלִף, בריבוי: חֲלָפִים. תנו דעתכם, חֲלִף הוא שם לחלק, שאנו מכינים אתנו למקרה תקלה במכשיר או במכונה שברשותנו. נהג נכנס לחנות חלקי-חילוף או חֲלָפִים וקונה גלגל למכוניתו. גלגל מילואים זה הוא חֲלִף, היינו, ניתן להחליפו בגלגל חֲקֹל.

מי שיש לו מכשיר טלפון, הוא קְנוֹי ממש כמי שהוא חתום על עיתון או על סדרת הקונצרטים של התזמורת הפילהרמונית, ואין לערב מלה זו — קְנוֹי — עם מִינוֹי, שהוראתה מתן משרה או הטלת תפקיד.

רבים כבר הורגלו לקרוא לאותו כפתור, שבו מדליקים את אור החשמל על ידי סיבוב, בשם מתג. עתה לומדים אנו לקרוא לפעולה זו מתוג. לכפתור המחבר את הזרם על ידי לחיצה — כגון זה של פעמון חשמלי — קוראים לחיצן. פתחנו במלה שמקורה לועזי — טלפון — וראינו, איך מתאורחת מלה כזאת אזורח כמעט שלם על ידי שימוש בפועל: טֵלֶפֶן, טֵלֶפְנָתִי וכו'. המילון למונחי טלפונאות מביא

גם הצעות אחרות לגיור מלים לועזיות בדרך זו. למשהו
המצופה באימל מציע לנו המלון לקרוא מאמץ, כגון
תיל מאומל. המילונים למונחי המוסיקה ולמונחי המכונית
מביאים, למשל, את הפעלים הרמן, פֶּנְטֶס, סֶלֶפֶג' (מעניין
פנטאסיה, הרמוניה, סולפג') ועוד... והמילון למונחי המכונית
מביא את הפועל סֶנְכֶרֶן ואת המונח פֶּלֶדֶת צֶמְנוֹט (מלשון
צֶמֶןֶט). בעברית השגורה ידועים פעלים מעובררים כאלה
כגון: דֶקֶלם, הֶפֶנט, מדופלם, קטלג, צֶנֶזֶר, מֶגֶנט, נֶטֶרֶל, פֶטֶרֶל,
דֶסֶקס וכדומה. העובדה שאף האקדמיה מאמצת פעלים כאלה
מוכיחה, שיש מקום לתופעה זו, אם כי במידה לא נפרזת.
סוף דבר: המילון למונחי טלפונאות יפה לכול,
והמבקש להעשיר לשונו יעיין בו ויהא נשכר.